

УДК 929:27-36+2-34]:255(397)
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2025.160.2>

Владислав БЕРЕГОВИЙ, асп.
ORCID ID: 0000-0001-8708-0725
e-mail: filidwarf.vladislav@gmail.com
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПОХОДЖЕННЯ, СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС, СВІТЬСЬКА ПРОФЕСІЯ ТА ПОЧАТКОВИЙ ХРИСТІЯНСЬКИЙ ПЕРІОД КИПРІАНА КАРФАГЕНСЬКОГО

Вступ. Кипріана, єпископа Карфагена (248/249 – 258 рр. після Р. Х.), вважають одним з найавторитетніших отців ранньої церкви. Його єпископство припало на два великих гоніння: імператорів Деція Траяна та Валеріана. Діяльність Кипріана сприяла зміцненню статусу єпископа як голови християнської спільноти, а також підвищенню авторитету Африканської церкви та Карфагена як головного єпископського центру цього регіону. Більше десятка трактатів і велика кількість листів, написаних Кипріаном, слугують важливим джерелом для вивчення соціокультурних, еклезіологічних, богословських аспектів ранньої церкви III ст. після Р. Х. Кипріан був високоосвіченою, одіозною особою, яка викликала як захват, так і різку опозицію серед сучасників. Тож у пропонованій статті поставлено таку мету: проаналізувавши джерельну базу, дослідити особу Кипріана Карфагенського, а саме його походження, соціальний і майновий статус, світську професію в його дохристиянський етап життя, а також розглянути контекст прийняття ним християнства та швидке обрання на єпископа.

Методи. У дослідженні здійснено просопографічний аналіз постаті Кипріана Карфагенського, узято до уваги комплекс джерел, пов'язаних зі згадками про його соціальний статус і рід діяльності. Здійснено текстологічний аналіз власних трактатів Кипріана, що стосуються його прийняття християнства. Під час дослідження автор також робить переклад уривків джерел з мови оригіналу (латинська) й у тексті цитує власні переклади українською мовою, наводячи оригінальні фрагменти латинською задля ширшого розуміння контексту. Для реконструювання ранньої церковної кар'єри Кипріана Карфагенського використано історико-системний метод.

Результати. Визначено час, місце народження та походження Кипріана Карфагенського. На основі наявних джерел зроблено спробу реконструювати його професію. З'ясовано мотивацію прийняття ним християнства. На відміну від панівної та традиційної в історіографії позиції, що між хрещенням Кипріана та обрання його на єпископа минуло близько трьох років, автор доходить до думки, що процес сходження до єпископства був значно швидшим, а відповідно, екстраординарним в історії ранньої церкви.

Висновки. Встановлено, що Кипріан Карфагенський народився на початку III ст. після Р. Х. у Карфагені. Він володів примісним маєтком і чималими статками, що успадкував від заможної родини. Також здобув хорошу риторичну освіту. Кипріан входив до провідних кіл місцевого нобілітету, був учителем риторики, а також, імовірно, займався адвокатською діяльністю. Після ментальної кризи та втрати світоглядних орієнтирів, він знайомиться з християнським ученням і приймає хрещення у 240-х рр. після Р. Х. Під духовним наставництвом пресвітера Цецилія Кипріан швидко ознайомлюється з текстами Святого Письма. На ранньому етапі входження до церковної спільноти він робить щедрі милостиню та роздає своє майно нужденним. Згодом це майно знову повертається паствою у його користування. Ураховуючи аристократичний статус, швидке духовне зростання, освіченість, милостиню та релігійний ентузіазм, християнська спільнота обирає Кипріана єпископом Карфагену у 248/249 р. після Р. Х.

Ключові слова: суспільства стародавнього світу, античної греко-римської цивілізації та середніх віків, християнство, раннє християнство, Римська імперія, Карфаген, Кипріан Карфагенський, патрологія, церковна історія.

Вступ

Діяльність Кипріана, єпископа Карфагену (248/249 – 258 рр. після Р. Х.), сприяла інституалізації ранньої церкви. Він доклався до зміцнення концепції, за якою церковна спільнота першочергово очолюється, контролюється й управляється єпископом, а також залишив по собі низку трактатів морально-наставницького характеру. Головування Кипріана на єпископській кафедрі Карфагену припало на нелегкий і водночас важливий для існування ранніх християн період, а саме на два широкомасштабні гоніння християн зі сторони римської влади: імператорів Деція Траяна (250–251 рр. після Р. Х.) та Валеріана (258–260 рр. після Р. Х.). Авторитет Кипріана, а також активна участь у суперечках із кліром Римської церкви та з опонентами всередині власної християнської спільноти зміцнили статус Карфагену як центру Африканської церкви. На вчення цього єпископа частково вплинув його карфагенський попередник, християнський апологет Тертуліан, а писемний спадок самого Кипріана мав великий вплив на Аврелія Августина. Окрім цього, постраждавши за християнську віру, Кипріан був возвеличений і піднесений до рангу святих мучеників своїми ж сучасниками та ввійшов у церковну традицію шанування як великий християнський єпископ Західної частини Римської імперії.

Актуальність цієї праці полягає у важливості дослідити біографію Кипріана в язичницький період його життя, спробі реконструювати його походження, майновий

і соціальний статус, світську професію, а також знайти причини першопочаткового знайомства із християнством і сходження на єпископську кафедру Карфагену. Окрім погляду на Кипріана Карфагенського як одного з отців Церкви, існує потреба в дослідженні його постаті в контексті античного римського суспільства. Адже його життя та діяльність припали як на два широкомасштабні гоніння на християн, так і на серію політико-соціальних потрясінь Римської імперії, а саме на період кризи III ст. після Р. Х.

Мета статті: розглянувши комплекс джерел, дослідити походження, соціальний статус, професію Кипріана Карфагенського у язичницький період його життя; визначити причини та перебіг подій, пов'язаних з його прийняттям християнства, а також проаналізувати причину швидкого обрання на єпископа Карфагену.

Методи

У статті використано просопографічний аналіз постаті Кипріана, єпископа Карфагену, здійснено текстологічний аналіз творів цього церковного діяча, а також агіографічних джерел, пов'язаних із ним. Проведено критичний аналіз джерел пізньоантичних отців Церкви, які у своїх роботах згадували про Кипріана Карфагенського. Шляхом історико-системного методу зроблено спробу реконструювати ранню церковну кар'єру цієї особи в контексті співвідношення моделей суспільних відносин пізньоантичного загалу та ранньохристиянського середовища.

Результати

Інформація про дохристиянський період життя Кипріана мізерна, адже пізньоантичним церковним авторам значно важливішою була його єпископська діяльність і мученицький подвиг. Незважаючи на це, існує багато свідчень, за якими можна реконструювати те, ким був Кипріан та чим займався до того, як став єпископом Карфагену. Головним джерелом є "Життя Кипріана" ("Vita Cypriani"), написане дияконом Понтієм незадовго після смерті єпископа Карфагену. Важливим також є агіографічне джерело "Проконсульські акти святого Кипріана" ("Acta Proconsularia Sancti Cypriani") – текст, що оповідає про останній етап життя єпископа, суд над ним і мученицьку смерть. Про Кипріана також згадує Лактанцій у праці "Божественні настанови" ("Institutiones Divinae"). Також в окремій главі коротко біографію Кипріана подає Єронім у творі "Про знаменитих мужів" ("De viris illustribus"). Збереглися декілька проповідей Аврелія Августина, що присвячені дню вшанування святого Кипріана. У цих проповідях Августин панегірично аналізує життєвий шлях цього церковного діяча. Окремий блок джерел формують також трактати та листи самого Кипріана. Для нашого дослідження важливим є його перший трактат "До Доната" ("Ad Donatum"), де він згадує своє прийняття християнства та побіжно описує контекст цієї події.

Кипріан Карфагенський народився на початку III ст. після Р. Х. Його точна дата народження не була відома вже Аврелію Августину, який більше ніж століття потому писав: "Коли він народжений, ми не знаємо" [Aug. Sermon. CCCX. 1] (Augustine, 1994, p. 68). Однак можна вирахувати приблизний час народження Кипріана, оскільки на момент обрання на єпископство (близько 248 р. після Р. Х.) він проживав свій середній вік, на що насамперед вказують висока освіченість і вміння володіння риторикою цього діяча, відображені в його тогочасних трактатах. Подібні навички потребували попередньої довготривалої практики. Також сам Кипріан ніде не згадує про свій молодий вік, а диякон Понтій у "Житті Кипріана", описуючи його сходження на єпископство, змальовує його як заможну та впливову особу [Vita Cypri. 2–4] (CSEL¹, 1871b, pp. XCI–XCIV). Також згадується, що пресвітер Цецилій, на початковому етапі пізнання ним християнської віри, перед своєю смертю призначив Кипріана опікуватися своєю сім'єю: "заповів йому своїх дітей та дружину" ("iam proxima commendaret illi coniugem ac liberos suos") [Vita Cypri. 4] (CSEL, 1871b, p. XCV). Усе це вказує на те, що у 240-х рр. Кипріан уже перебував у зрілому або й поважному віці. Саме тому в історіографії прийнято датувати його народження близько 200–210 рр. після Р. Х. (Sage, 1975, p. 102; Monceaux, 1914, p. 3).

Найімовірніше, місцем народження Кипріана був Карфаген, тогочасний багатий торговельний центр римської провінції Африка. На це вказує щонайменше той факт, що він володів приміським родовим маєтком поруч із цим містом. Декілька разів про це опосередковано згадується в тексті "Життя Кипріана". Диякон Понтій зазначає, що на початку прийняття християнства Кипріан пожертвував свої статки бідним: "Розпорядившись роздати майже все своє цінне майно для підтримки миру багатьох нужденних..." ("distractis rebus suis ad indigentium multorum pacem sustinendam tota prope pretia...") [Vita Cypri. 2] (CSEL, 1871b, p. XCII). Утім, наприкінці твору автор уточнює, що в період гоніння імператора Валеріана Кипріан знову перебував у своїх садах, куди по нього прийшли воїни. Згодом Диякон Понтій деталізує: "до садів, говорю, які були продані на початку його ув'язування

та були повернені милістю Бога" ("ad hortos, inquam, quos inter initia fidei suae uenditos et de Dei indulgentia restitutos...") [Vita Cypri. 15] (CSEL, 1871b, p. CVI). На перебування Кипріана у "своїх садах" перед мученицькою смертю вказує також Аврелій Августин [Aug. Sermon. CCCIX. 2] (Augustine, 1994, p. 64). Про статки, які Кипріан роздав нужденним, згадував і Єронім: "все своє багатство роздав бідним" ("omnem substantiam suam pauperibus erogavit") [Hier. De vir. ill. LXVII] (Bernoulli, 1895, p. 39). Також про сам Карфаген як місце перебування Кипріана диякон Понтій пише: "у самому місті, в якому він стільки прожив і в якому попередньо зробив багато чудового" ("in ciuitate ipsa, in qua taliter uixerat et in qua prior fecerat multa praeclara") [Vita Cypri. 19] (CSEL, 1871b, p. CIX). З наведених фрагментів бачимо, що Кипріан володів маєтком із садами, якими під час прийняття християнства пожертвував бідним. Проте незабаром сади знову були в його користуванні, тож, мабуть, вдячна паства повернула обійстя своєму єпископу. Судячи з усього, Кипріан був власником приміської вілли, довкола якої розміщувалися виноградники (Monceaux, 1914, p. 4). Учені припускають, що це обійстя перейшло йому в спадок від багатой родини (Brent, 2010, p. 25). Ураховуючи ці факти, можна стверджувати, що місцем народження й подальшого становлення Кипріана був саме Карфаген.

Соціальний статус Кипріана також можна визначити завдяки наведеним вище фрагментам. Наявність розкішного маєтку свідчить про аристократичне походження цієї особи, а на матеріальне забезпечення вказує й те, що пресвітер Цецилій заповів Кипріану опіку над своєю дружиною та дітьми. Тобто Кипріан був здатен забезпечувати сім'ю свого духовного наставника (Bobertz, 2023, p. 33). Про Кипріана як про привілейовану особу свідчить і фрагмент із "Життя Кипріана". Автор пише, що перед судом і мученицькою смертю до нього: "збиралися багато почесних і відомих рангами та кров'ю [осіб], також шляхетних знатністю світу цього, які у той час через давню з ним дружбу спонукали до прихистку..." ("conueniebant interim plures egregii et clarissimi ordinis et sanguinis, sed et saeculi nobilitate generosi, qui propter amicitiam eius antiquam secessum subinde suaderent...") [Vita Cypri. 14] (CSEL, 1871b, p. CV). Звідси випливає, що він мав впливових друзів і знав представників знатних родів місцевого нобілітету. Зауважимо також, що на суд до проконсула Африки Галерія Максима везли Кипріана у візку, а перед своєю стратою єпископ попросив заплатити двадцять п'ять золотих монет кату за виконання смертельного вироку [Act. Cypri. 3–4] (Musurillo, 1972, pp. 173–175). Судячи з таких його дій, а також із фактів матеріального забезпечення, знайомства з впливовими особами Карфагену, наявності власної вілли, можна стверджувати, що Кипріан входив до провінційних кіл місцевої аристократії.

Професія Кипріана є предметом дискусії в історичній науці. Адже свідченнях ще навіть античних церковних авторів різнилися. У "Житті Кипріана" автор не називає його конкретної професії та зазначає, що до прийняття християнства: "можливо благочестива душа і була занурена в навчання та хороші мистецтва" ("fuerint licet studia et bonae artes deuotum pectus imbuerint") [Vita Cypri. 2] (CSEL, 1871b, p. XCI).

Лактанцій охарактеризував Кипріана такими словами: "Тому єдиним винятковим і відомим був Кипріан, оскільки сам раніше зазнав великої слави завдяки професії ораторського мистецтва, і написав багато чарівного у

¹ CSEL – скороч. від Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum (Корпус латинських церковних творів).

своєму жанрі. Він же був добродушного, красномовного, привабливого і відкритого (що є найбільшою доблестю мови) характеру, що ти не міг би відрізнити, чи був він вишуканіший у промові, чи успішніший у поясненні, чи сильніший у доказовості".

("Unus igitur praecipuus, et clarus extitit Cyprianus, quoniam et magnam sibi gloriam ex artis oratoriae professione quaesierat, et admodum multa conscripsit in suo genere miranda. Erat enim ingenio facili, copioso, suavi, et (quae sermonis maxima est virtus) aperto, ut discernere nequeas, utrumne ornatior in eloquendo, an felicius in explicando, an potentior in persuadendo fuerit") [Lac. Inst. Div. V. 1] (CSEL, 1890, p. 402).

Еронім вказував, що Кипріан був учителем риторики: "Кипріан Африканський спершу славно навчає риторику" ("Cyprianus Afer primum gloriose rhetoricam docuit") [Hier. De vir. ill. LXVII] (Bernoulli, 1895, p. 39).

Аврелій Августин у промовах на день ушанування пам'яті Кипріана теж наголошував на його красномовстві та вмінні писати достойні праці, а також нагадував, що його промови до прийняття християнства лунали у судових протистояннях [Serm. 310. 4; serm. 312. 4] (p. 69, 83).

З огляду на такий спектр позначення вмінь Кипріана та діяльності до його навернення в християнство, в історіографії немає одностайної думки щодо того, яку професію він обіймав, будучи язичником. Е. Бенсон вказує, що Кипріан був адвокатом (Benson, 1897, p. 1, 4), П. Монсо схиляється до того, що – відомим ритором, однак поєднував це з адвокатською діяльністю (Monceaux, 1914, p. 4–5), М. Сейдж у своєму огляді дійшов висновку, що Кипріан був ритором, однак учений вказав на складність питання, чи можна вважати також його долученням до судових справ (Sage, 1975, pp. 111–112). В. Фрейд у своєму дослідженні церкви римської Африки назвав його правником / адвокатом (Freud, 1952, p. 131). В. Кларк в окремому розгляді професії Кипріана зазначив, що він був ритором і чітких доказів вважати його адвокатом немає (Clarke, 1965, p. 638). Ч. Бобертц не дав власного визначення його попередній професії (Bobertz, 2023, p. 42).

Джерелом, на яке варто детально звернути увагу у спробі реконструкції як світської професії, так і Кипріанового язичницького життя, є його перший трактат "До Доната", написаний незадовго після навернення у християнство. На початку Кипріан пише про осінь як час канікул і чудово пору року для збирання врожаю [Ad. Donat. I] (Cyprianus, 1868, p. 3–4). Це може трактуватися на користь того, що Кипріан веде мову про юридичну перерву восени, але риторичні школи теж закривались у цей час. Тож цей фрагмент не додає точності, про який саме відпочинок веде мову Кипріан і як саме це було пов'язано з його професією (Sage, 1975, p. 111). Далі у трактаті Кипріан піддає критиці тамтешній язичницький лад. Однак зауваги, про які він пише, найімовірніше, стосуються його власного пережитого досвіду. Згадка про корумпованість і несправедливість судів також наявна: на ній автор зупиняється деталізовано [Ad. Donat. X] (CSEL, 1868, pp. 11–12). Це може свідчити про причетність Кипріана до судових справ: він бачив проблему їхнього функціонування ізсередини. До цього ж зауважимо, що "Проконсульські акти святого Кипріана" теж свідчать, що єпископ перед своєю кончиною виважено поведився перед проконсулом. Його відповіді були чіткими та лаконічними, що може свідчити про попередній досвід участі в судових справах, публічних ораторських промовах під час суду тощо. Звісно ж, "Проконсульські акти" – це агіографічне джерело, головною метою якого є зобразити єпископа як святого мученика, але в його основі лежав

реальний запис судового процесу над Кипріаном та його діалоги з проконсулами Африки Аспасієм Патерном і Галерієм Максимом у 257–258 рр. після Р. Х. З огляду на наведені докази, ми схиляємося до того, що відкидати дотичність Кипріана до судових справ не варто. Найімовірніше, він був ритором у Карфагені, як і зазначав Еронім, а згодом або змінив вид своєї діяльності на адвокатську, або ж поєднував ці дві професії, на що певним чином вказує Лактанцій та Аврелій Августин.

Про своє знайомство із християнством та навернення Кипріан оповідає самостійно у першому трактаті "До Доната". Працю написано задля настанови його товариша Доната, який, мабуть, був ще катехуменом й готувався прийняти християнство. Тож "До Доната" певною мірою є наслідком саморефлексії Кипріана, описом його власного нещодавно пережитого досвіду (Engberg, 2012, p. 141, 143). Про прийняття хрещення автор зазначає таке:

"Коли я лежав у темряві та у сліпій ночі і коли розхристаний і невпевнений гойдався в морі бурхливого століття, коли заблукав стежкою, я, що не відав свого життя, чужий істині і світла, вважав складним і зовсім несподіваним для тодішніх моїх звичок, що божественне милосердя передвіщало мені спасіння, щоб хтось міг заново відродитися та одухотворитися хрещенням цілющої води для нового життя, відкинути себе попереднього, залишаючись навіть у міні, преобразитися духом і розумом". ("Ego cum in tenebris atque in nocte caeca iacerem cumque in salo iactantis saeculi notabundus ac dubius uestigiis oberrantibus fluctuarem uitae meae nescius, ueritatis ac lucis alienus, difficile prorsus ac durum pro illis tunc moribus opinabar, quod in salutem mihi diuina indulgentia pollicebatur, ut quis renasci denuo posset utque in nonam uitam lauacro aquae salutaris animatus, quod prius fuerat, exponeret et corporis licet manente conpage hominem animo ac mente mutaret") [Cyp. Ad Don. III] (CSEL, 1868, p. 5).

Як бачимо, Кипріан описує прийняття християнства як наслідок його світоглядного пошуку. Зауважимо, що він був сучасником нестабільної політико-економічної ситуації, що тривала у Римській державі, починаючи щонайменше із 235 р. після Р. Х., тобто з убивства імператора Александра Севера та початку правління солдатських імператорів. Постійні заколоти правителів, зміни у владній верхівці, підвищення податків за правління Максиміана Фракийця призводили до бунтів, зокрема в Африці у 238 р. після Р. Х. (Ando, 2008, pp. 20–38). Ця нестабільна ситуація, поза сумнівом, вплинула і на ритора й адвоката Кипріана, який загалом розчарувався у життєдіяльності тогочасного язичницького суспільства. Християнство у цьому випадку пропонувало мораль милосердя, очікування приходу месії. Тож, судячи з того, як у трактаті "До Доната" Кипріан критикує тамтешній лад, а саме вказує на безглуздість гладіаторських боїв, розбещеність патрона серед своїх клієнтів, велику кількість розбійників, смертність серед мешканців імперії тощо, автор переживав ментальну кризу та втрату світоглядних орієнтирів серед язичницького суспільства. Наслідком цього стало прийняття ним християнства (Sage, 1975, p. 120–121).

Диякон Понтій про цей переломний момент у житті Кипріана зазначає таке: "Після того, як він ознайомився зі священним писанням й темрява світу розсіялася, він поринув у світло духовної мудрості" ("postquam et sacras litteras didicit et mundi nube discussa in lucem sapientiae spiritalis emersit") [Vita Cyp. 2] (CSEL, 1871b, p. XCI).

Далі у цьому джерелі описується його стрімкий духовний прогрес, під час якого неофіт Кипріан швидко опановував Святе Письмо: *"він почав ставати досконалим швидко стрімкістю любові, раніше ніж цього навчився"* (*"impleret, et praerpropera uelocitate pietatis paene ante coepit perfectus esse quam disceret"*) [Vita Cypr. II] (CSEL, 1871b, р. XCII).

Духовним наставником Кипріана був раніше згаданий нами пресвітер Цецилій: *"Корисним було йому теж, як нам відомо, товариство зі справедливим мужем і гідним пам'яті Цецилієм, уже в роках поважним пресвітером, який його направляв від мирського обману до сприйняття справжньої божественності"* (*"Erat sane illi etiam de nobis contubernium uiri iusti et laudabilis memoriae Caeciliani et aetate tunc et honore presbyteri, qui eum ad agnitionem uerae diuinitatis a saeculari errore correxerat"*) [Vita Cypr. 4] (CSEL, 1871b, р. XCIV).

За свідченням Єроніма, Кипріан узяв у цей час також когномен Цецилій (Cecilius) від свого духовного наставника [Hier. De vir. ill. LXVII] (Bernoulli, 1895, р. 39). Тому у християнському середовищі й носив ім'я Цецилій Кипріан. Тасцій – було іменем, відомим серед язичницького загалу.

Після хрещення та стрімкого духовного навчання, Кипріан роздає своє майно бідним, про що повідомляють "Життя Кипріана" та Єронім, як зазначалося нами вище.

Панівною думкою в історіографії є те, що Кипріан прийняв хрещення близько 246 р. після Р. Х., можливо весною, на свято Воскресіння Христового (Sage, 1975, р. 118; Monceaux, 1914, р. 6; Benson, 1897, р. XXII).

Однак з огляду на те, що автор "Життя Кипріана" вказує на його доволі стрімкий шлях у сходженні на єпископство, існує й альтернативна думка щодо раннього церковного поступу Кипріана. Ч. Боберц, зокрема, висловлює думку, що Кипріан дуже швидко був обраний на єпископа після прийняття хрещення, адже вдячна паства вибрала багатого аристократа як свого патрона (Bobertz, 2023 р. 31–57). Нещодавно М. Гасман також частково підтримав позицію Ч. Боберца та вказав, що традиційний підхід до датування Кипріанового хрещення у 245/246 р. є надто умовним та не спирається на конкретні факти (Gassman, 2019, р. 6–7).

Ми дізнаємося про те, що Кипріан був обраний на єпископа у 248/249 р. після Р. Х. з його власного листа римському єпископу Корнелію, написаному близько 252 р., у якому єпископ Карфагену вказує, що це вже четвертий рік його перебування на цій посаді [Cyp. Ep. 59. 6] (CSEL, 1871a, р. 673; Sage, 1975, р. 138;). З огляду на це, вважалося, що Кипріан попередньо перебував близько року на посаді пресвітера, а до того пізнавав Святе Письмо як катехумен і мирянин. Тому реконструювалася приблизна хронологія, початок якої датувався 245/246 р. після Р. Х. Утім, Ч. Боберц доречно зауважив, що диякон Понтій не вказує на поступове сходження Кипріана на єпископство.

Автор "Життя Кипріана" описує церковний шлях Кипріана як непересічний випадок швидкого духовного прогресу:

"...почав ставати досконалим швидко стрімкістю любові до Бога, раніше ніж цього навчився. Тож скажу, хто з попередників, зробив таке? ... Ніхто не пожинав, як тільки посіяв, ніхто не збирав врожай ще з молодого винограду, ніхто, насадивши дерева, не вишукував відразу зрілі плоди. У ньому ж все творилося неймовірно швидко" (*"...praerpropera uelocitate pietatis paene ante coepit perfectus esse quam disceret. quis oro de ueteribus hoc fecit? ... nemo metit statim ut seuit, nemo uindemiam de nouellis scrobibus expressit, nemo adhuc cummaxime plantatis*

arbusculis matura poma quaesivit. in illo omnia incredibiliter cucurrerunt") [Vita Cypr. 2] (CSEL, 1871b, pp. XCII–XCIII).

Ч. Боберц висуває тезу, що Кипріан був обраний відразу і на посаду пресвітера, і на посаду єпископа (Bobertz, 2023, р. 43–47). Ми схилиємося до думки, що Кипріан усе ж спершу перебував у сані пресвітера, а вже згодом обрався паствою на єпископа. Однак інтервал між вступом на ці церковні ранги був зовсім незначним. Загалом, швидкість обрання Кипріана на єпископа була екстраординарною. На нетиповість ситуації та певне порушення усталеної традиції вказує й те, що під час обрання Кипріана на єпископство були невдоволені особи. Найімовірніше, опоненти непокоїлися таким блискавичним обранням на очільника церкви Карфагену ще недавнього катехумена та неофіта. Диякон Понтій про це пише так:

"Кажу з небажанням, проте мушу сказати, що були й ті, хто йому чинив супротив, але це тільки посилювало його перемогу: адже, він з такою лагідністю терпіння, так доброзичливо уступив і милосердно їм вибачив, що після того, на здивування багатьом, вони стали його близькими і найкращими друзями" (*"inuittus dico, sed dicam necesse est. quidam illi restiterunt et ut uinceret: quibus tamen quanta lenitate patientiae, quam beniuolenter indulxit, quam clementer ignouit, amicissimos eos postmodum et inter necessarios computans mirantibus multis"*) [Vita Cypr. 5] (CSEL, 1871b, р. XCVI).

Ч. Боберц наголошує на тому, що екстраординарне обрання Кипріана на єпископа відбулося завдяки його привілейованому статусу: тобто християнська спільнота бажала роздобути багатого патрона як єпископа для своєї церкви, а Кипріан натомість убачав у пастві своїх відданих клієнтів. Натомість Дж. Данн вказує на релігійний характер мотивації Кипріана в церковному сходженні. Його роздавання майна нужденним було виявом власного духовного пориву. Обрання на єпископство швидше відображало поривання пастви, вдячність за його милостиню та бажання бачити цього заможного християнина своїм головою. За словами Дж. Данна, Кипріан, як римський аристократ, що пізнав християнство, намагався поєднати нову релігійну модель із тим соціально-поведінковим типом, який здобув попередньо: виховуючись у язичницькому суспільстві (Dunn, 2004, pp. 722–723, 725).

Ми схилиємося до думки Дж. Данна та вважаємо, що щирий релігійний ентузіазм Кипріана був основоположний у його ранньому церковному шляху та сходженні на єпископство. Однак варто також погодитися з Ч. Боберцом, що хронологія 245–249 р. після Р. Х. є надто умовною. Нам відомий факт обрання Кипріана на єпископа Карфагену у 248/249 р. після Р. Х. Зі слів диякона Понтія ми також знаємо, що шлях від неофіта до єпископа у цього провінційного аристократа був коротким. Тобто, пройшов зовсім короткий період часу, як для того, щоб у звичній ситуації обирати християнина на посаду єпископа.

Дискусія і висновки

Існує небагато свідчень про дохристиянський період життя Кипріана Карфагенського. Головним джерелом з вивчення цього питання є твір "Життя Кипріана", написаний незадовго після його мученицької смерті. Також інформація про майновий і соціальний статус цього єпископа побіжно черпається з "Проконсульських актів святого Кипріана". Про цього діяча пишуть також Лактанцій ("Божественні настанови"), Єронім ("Про знаменитих мужів") та згадує у проповідях Аврелій Августин. Окремий пласт утворюють власні листи та трактати Кипріана. У цьому дослідженні важливим є трактат "До Доната", де Кипріан сам описує власне прийняття християнства.

Кипріан народився на початку III ст. після Р. Х., близько 200–210 рр., у Карфагені, торговельному й політичному центрі Проконсульської Африки. Він походив із багатой родини, що входила до провінційної місцевої аристократії. Кипріан був особою високого соціального статусу, володів заміською віллою із садами, яку отримав у спадок, мав фінансове забезпечення та знайомства з багатими посадовцями Карфагену. Також він здобув хорошу риторичну освіту: висока освіченість відображається в багатьох трактатах та листах, написаних ним у період його єпископату.

Професія Кипріана в пізньоантичних церковних джерелах варіюється від вчителя риторики до адвоката чи правника. Найімовірніше, він був учителем риторики, який згодом поєднував цю діяльність із судовою – виголошуванням публічних ораторських промов як адвокат.

Кипріан познайомився із християнським ученням після втрати моральних орієнтирів та тривалого ментального пошуку. Його розчарування в язичницькому суспільстві припало на час політично-соціальних потрясінь, що були складовою кризи III ст. після Р. Х., нестабільного періоду правління солдатських імператорів, серії заколотів, війн та економічної турбулентності. Кипріан описує прийняття хрещення у своєму першому трактаті "До Доната" як наслідок віднайдення спокою, правдивих моральних якостей і ментального опертя.

Джерело "Життя Кипріана" подає інформацію про швидкі здобутки в пізнанні Святого Письма Кипріаном. Його духовним наставником був пресвітер Цецилій, який перед смертю заповів йому опіку над своєю дружиною та дітьми. Також на перших порах прийняття християнства Кипріан жертвує свої статки пастві, які згодом були йому повернуті.

У 248/249 р. після Р. Х. вдячна паства Карфагену обирає Кипріана єпископом. Однак така стрімка кар'єра християнського неофіта викликала незадоволення в окремих членів християнської спільноти.

Список використаних джерел

- Ando, C. (2008). *The Cambridge Ancient History* (2nd ed.): Vol. XII. *The Crisis of Empire, A. D. 193–337* (A. K. Bowman, P. Garnsey, & A. Cameron, Eds.). Cambridge University Press.
- Augustine. (1994). Sermons (306–340A) on the Saints (E. Hill, Trans.; J. E. Rotelle, Ed.). *The Works of Saint Augustine: A Translation for the 21st Century* (Vol. III/9). Hyde Park, NY: New City Press.
- Benson, E. W. (1897). *Cyprian: His life, his times, his work*. Macmillan.
- Bernoulli, K. A. (1895). *De viris illustribus*. Freiburg i. Br. Mohr.
- Bobertz, C. (2023). *Cyprian of Carthage: Priest and Patron*. Peeters Publishers.
- Brent, A. (2010). *Cyprian and Roman Carthage*. Cambridge University Press.
- Clarke, G. W. (1965). The Secular Profession of St. Cyprian of Carthage. *Latomus*, 24(3), 633–638.

Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum (CSEL). (1890). Lactancius, Opera Omnia (Vol. 19) (S. Brandt, & G. Laubmann, Eds.). Vienna ; Prague ; Leipzig.

Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum (CSEL). (1868). Cyprian, Opera Omnia (Vol. 3.1) (W. Hartel, Ed.). Vienna.

Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum (CSEL). (1871a). Cyprian, Opera Omnia (Vol. 3.2) (W. Hartel, Ed.). Vienna.

Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum (CSEL). (1871b). Cyprian, Opera Omnia (Vol. 3.3) (W. Hartel, Ed.). Vienna.

Dunn, G. D. (2004). The White Crown of Works: Cyprian's Early Pastoral Ministry of Almsgiving in Carthage. *Church History*, 73(3), 715–40.

Engberg, J. (2012). The Education and (Self-)Affirmation of (Recent or Potential) Converts: The Case of Cyprian and the Ad Donatum. *Zeitschrift fuer Antikes Christentum*, 16(1), 129–144.

Freund, W. H. C. (1952). The Donatist Church: A movement of protest in Roman North Africa. Clarendon Press.

Gassman, M. (2019). Cyprian's early career in the church in Carthage. *Journal of Ecclesiastical History*, 70(1), 1–17.

Monceaux, P. (1914). *Saint Cyprien, évêque de Carthage*. J. Gabalda.

Musurillo, H. (1972). *The acts of the christian martyrs* (H. Musurillo, Introd. texts and transl.). The Clarendon Press.

Sage, M. (1975). *Cyprian*. Philadelphia Patristic Foundation.

References

Ando, C. (2008). *The Cambridge Ancient History* (2nd ed.): Vol. XII. *The Crisis of Empire, A. D. 193–337* (A. K. Bowman, P. Garnsey, & A. Cameron, Eds.). Cambridge University Press.

Augustine. (1994). Sermons (306–340A) on the Saints (E. Hill, Trans.; J. E. Rotelle, Ed.). *The Works of Saint Augustine: A Translation for the 21st Century* (Vol. III/9). Hyde Park, NY: New City Press.

Benson, E. W. (1897). *Cyprian: His life, his times, his work*. Macmillan.

Bernoulli, K. A. (1895). *De viris illustribus*. Freiburg i. Br. Mohr.

Bobertz, C. (2023). *Cyprian of Carthage: Priest and Patron*. Peeters Publishers.

Brent, A. (2010). *Cyprian and Roman Carthage*. Cambridge University Press.

Clarke, G. W. (1965). The Secular Profession of St. Cyprian of Carthage. *Latomus*, 24(3), 633–638.

Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum (CSEL). (1890). Lactancius, Opera Omnia (Vol. 19) (S. Brandt, & G. Laubmann, Eds.). Vienna ; Prague ; Leipzig.

Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum (CSEL). (1868). Cyprian, Opera Omnia (Vol. 3.1) (W. Hartel, Ed.). Vienna.

Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum (CSEL). (1871). Cyprian, Opera Omnia (Vol. 3.2) (W. Hartel, Ed.). Vienna.

Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum (CSEL). (1871). Cyprian, Opera Omnia (Vol. 3.3) (W. Hartel, Ed.). Vienna.

Dunn, G. D. (2004). The White Crown of Works: Cyprian's Early Pastoral Ministry of Almsgiving in Carthage. *Church History*, 73(3), 715–40.

Engberg, J. (2012). The Education and (Self-)Affirmation of (Recent or Potential) Converts: The Case of Cyprian and the Ad Donatum. *Zeitschrift fuer Antikes Christentum*, 16(1), 129–144.

Freund, W. H. C. (1952). The Donatist Church: A movement of protest in Roman North Africa. Clarendon Press.

Gassman, M. (2019). Cyprian's early career in the church in Carthage. *Journal of Ecclesiastical History*, 70(1), 1–17.

Monceaux, P. (1914). *Saint Cyprien, évêque de Carthage*. J. Gabalda.

Musurillo, H. (1972). *The acts of the christian martyrs* (H. Musurillo, Introd. texts and transl.). The Clarendon Press.

Sage, M. (1975). *Cyprian*. Philadelphia Patristic Foundation.

Отримано редакцією журналу / Received: 28.04.25

Прорецензовано / Revised: 09.05.25

Схвалено до друку / Accepted: 25.06.25

Vladyslav BEREGOVYI, PhD Student

ORCID ID: 0000-0001-8708-0725

e-mail: fili.dwarf.vladyslav@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ORIGIN, SOCIAL STATUS, SECULAR PROFESSION AND EARLY CHRISTIAN PERIOD OF CYPRIAN OF CARTHAGE

Background. Cyprian, Bishop of Carthage (248/249–258 A. D.), is one of the most important Fathers of the early Church. His episcopate coincided with two major persecutions: those of the emperors Decius Trajan and Valerian. Cyprian's activities contributed significantly to strengthening the status of the bishop as the head of the Christian community, as well as to increasing the authority of the African Church and the city Carthage as a major episcopal center in the region. More than a dozen treatises and a large number of letters written by Cyprian serve as important sources for studying the socio-cultural, ecclesiastical, and theological aspects of the third-century Church. Cyprian was a highly educated, controversial figure who inspired both admiration and strong opposition among his contemporaries.

This article aims to investigate the person of Cyprian of Carthage by analyzing the available source – specifically, his origins, social and economic status, and secular profession prior to his conversion to Christianity. It also explores the context of his baptism and his rapid election as bishop.

Methods. The study employs a prosopographical analysis of the figure of Cyprian of Carthage, based on a range of sources that mention his social status and profession. A textual analysis is also conducted of Cyprian's own treatises that describe his conversion to Christianity. The author provides translations of selected excerpts from the original Latin texts and cites them in both Latin and Ukrainian for greater contextual clarity. A historical-systemic method is used to reconstruct the early ecclesiastical career of Cyprian.

R e s u l t s . *The article establishes the time and place of birth, as well as the origins, of Cyprian of Carthage. Based on the available sources, it attempts to reconstruct his profession and identifies the motivation behind his conversion to Christianity. In contrast to the dominant and traditional position in historiography – namely, that approximately three years elapsed between Cyprian's baptism and his election as bishop – the author argues that the ascent to the episcopate occurred significantly faster, and was therefore extraordinary in the history of the early Church.*

C o n c l u s i o n s . *Cyprian of Carthage was born in the early third century AD in Carthage. He owned a suburban estate and considerable wealth, inherited from an affluent family. He also received a sound rhetorical education. Cyprian belonged to the leading circles of the local nobility, worked as a magister of rhetoric, and, in all likelihood, practiced as an advocate. Following a period of mental crisis and loss of worldview orientation, he encountered Christian doctrine and was baptized in the 240s AD. Under the spiritual guidance of the presbyter Caecilius, Cyprian rapidly familiarized himself with the texts of Holy Scripture. At the early stage of his integration into the Church community, he gave generous alms and distributed his property to the needy. Subsequently, this property was returned to his use by the congregation. Considering his aristocratic status, rapid spiritual growth, education, charitable works, and religious zeal, the Christian community, after a brief period, elected Cyprian as bishop of Carthage in 248/249 AD.*

K e y w o r d s : *Ancient societies, Greco-Roman civilization, Middle Ages, Christianity, early Christianity, Roman Empire, Carthage, Cyprian of Carthage, patrology, Church history.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; або в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses, or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.